

YURTIMIZDA MILLIY QO'SHIQCHILIKNING RIVOJLANISHI.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10026599>

Xolboyev Nuriddin Suyunovich

*O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti "Xalq ijodiyoti" fakultetining
"Milliy qo'shiqchilik" kafedrasida v.b Dotsent*

Annotatsiya

Ushbu maqolada yurtimizda milliy qo'shiqchilikning rivoji, taraqqiyoti borasida so'z boradi.

Kalit so'zlar

Musiqqa, xonanda, ijro, sozanda, klassik, xalq qo'shig'I, mumtoz musiqqa, yo'nalish.

O'zbek musiqqa san'atida xonandalik, o'z sohasi vayo'nalishidan kelib chiqib turli sharoitlarga moslashgan holda shakllanib, rivojlanib kelgan. Oddiy folklor aytimlari, doston ijrochiligi, turli marosim aytimlari, zamonaviy akademik(vokal) va estrada xonandaligi, mumtoz xonandalik shular qatoriga kiradi. Har bir yo'nalish shakl va ijrochilik nuqtai nazaridan o'z uslubi, qonun-qoidalari va shaklu-shamoillariga egadir. Ular orasida klassik xususiyatlar doirasida shakllangan va eng mukammal an'analarni o'zida aksettirgan an'anaviy yo'nalish o'zining barcha xususiyati, nufuzi va salohiyati bilan ibrat bo'lib kelmoqda. Amaliyotda, ya'ni mumtoz musiqqa xonandaligida, azaldan, o'zbek xalqining eng go'zal urf-odatlarini, milliy ruhiyati bilan bog'liq qadriyatlarini yuzaga kelib, xalqning boy ma'naviyatini o'zida aks ettirib kelgan.

O'zbekiston Respublikasi madaniyati taraqqiyotida xalqning boy ma'naviy salohiyati va umuminsoniy qadriyatlarga hamda hozirgi zamon musiqqa san'ati madaniyati ilmiy rivojlanish texnik bazasi va texnologiyasining so'nggi yutuqlariga asoslangan mukammal ta'lim tizimini barpo etish dolzarb ahamiyatga ega. O'sib kelayotgan yosh avlodni milliy manaviy ruhda tarbiyalash, ularda milliy qadriyatlarimizga ongli munosabat tushunchalarini shakllantirish hamda musiqani o'rganishning o'rnini va ahamiyatini tushintirish, ushbu fanning asosiy vazifalaridan biri bo'lib hisoblanmoqda. Musiqqa o'qituvchisi nafaqat o'quvchi yoshlarga musiqqa va qo'shiq o'rgatuvchi muallim, balki yosh avlodni musiqqa olamiga yetaklovchi, go'zallikka undovchi, yoshlarning estetik didini yuksaltiruvchi, ularning ma'naviyatini boyituvchi, musiqqa sehrini his ettira oluvchi mohir ustoz murabbiy bo'lmog'i lozim.

O'zbek xalq ijodiyotining san'ati ko'p qirrali va xilma - xil janrlarga boy. O'z shakllariga muvofiq ashula va cholg'u asbob kuylari ikki quruhdan iborat: belgilangan vaqt va vaziyatlarda ijro etuvchi va har qanday vaqtda ijro etuvchi. Birinchi guruhga urf-odat, mehnat jarayoni, turli marosimlar, sahnalashtirilgan tomosha namoyishlar va o'yinlarga tegishli bo'lgan ashulalar kiradi.

O'zbek xalqi o'z musiqasi bilan mashhurdir. Qoshiq – she'riy matnning dir yoki ikki baytni qamrab oluvchi katta bo'lmagan kuy bilan tuzilgan kuplet ashulasidir. Shu jumladan, qo'shiq turlari bilan bir qatorda kupletli tuzilgan ashulalar bo'lgan "lapar" hamda "yalla" sana'ti mavjud. Maskur kuyning raqsga tushuvchi sana'tining janri xazil raqsni ijro etishda ko'zda tutilgan. Lapar – bu ashula so'zlashuvidir. Xorazmda ashulalarni-yakka tartibga ijro etuvchi ijrochilar deb ataladi. Ayrim tumanlarda "lapar" atamasi to'y bazmlarda "Ulan" qo'shig'i (ayollar va erkaklar so'zlashuvi sifatida ijro etiladi) qo'llaniladi. "Yalla" janri ikki turli ashulalardan iborat: qisqa diapazonli kuyi, qo'shiq esa – raqs bilan bir vaqtda yakka tartibda ijro etish.

Qo'shiqlarning she'riy matnlar Sharq shoirlarining xalq va kasbiy she'riyatlari qo'llaniladi. Ashulalarning yanada rivojlangan namunalari mohiyati bo'yicha og'zaki urf-odatlarining professional musiqasi hisoblanadi. O'zbek musiqiy meroslaridagi asosiy joyini-badiiy nutq tarzida hikoya rivoyatlarni ifodali etuvchi-doston asari egallaydi.

Mustaqillik yillarida milliy musiqa va qo'shiqchilik san'ati rivojlandi. Respublika Madaniyat ishlari vazirligi, 1992-yilda tashkil etilgan –Xalq ijodi va madaniy-ma'rifiy ishlar respublika markazil, markazning viloyatlardagi bo'limlari musiqa va qo'shiqchilik san'atini, havaskorlik va folklor jamoalari faoliyatini rivojlantirish, unutilgan xalq ohanglarini tiklash maqsadida turli xil ko'rik-tanlovlar, festivallar tashkil etmoqda. 1992-yilda Toshkentda –Asrlarga tengdosh navolar va –Boqiy ovozlari, Xorazm viloyatida folklor jamoalari, askiya, qiziqchi va masxarabozlarning, Qo'qonda katta ashula, lapar va yalla ijrochilarining ko'rik-tanlovlarini o'tkazdi. 1994-yil may oyida Parijda bo'lib o'tgan –Sharq musiqasil festivalida Munojot Yo'lchiyeva va Shavkat Mirzayevlar ishtirok etib, o'zbek milliy qo'shiqchilik san'atini jahonga namoyish etdilar.

1996-yil aprel oyida Turkiston saroyi, –Bahor dastasi va boshqa ijodiy konsert tashkilotlari negizida tashkil etilgan "O'zbeknavo" gastrol-konsert birlashmasi xalq orasidan iste'dodli qo'shiqchilarni izlab topish va ko'rik-tanlovlarga jalb etish, musiqa va qo'shiqchilik san'ati bo'yicha xalqaro hamkorlikni rivojlantirish kabi tadbirlarni amalga oshirdi. Musiqa-raqs san'atini rivojlantirish davlat tomonidan qo'llab-quvvatlandi.

Respublika Vazirlar Mahkamasining 1995-yil 5-dekabrda "O'zbekiston - Vatanim manim" qo'shiqlar bayrami to'g'risidagi Farmoni qo'shiqchilik san'atini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. 1996-yil ko'rik tanlovini o'tkazish barcha viloyat, shahar va tumanlarida qo'shiq tanlovining birinchi bosqichi bo'lib o'tdi, unda 54 mingdan ziyod qo'shiqchilar qatnashdi. Tanlovning yakunlovchi bosqichi avgust oyida o'tdi. 700 ta qo'shiqchi qatnashdi, ulardan 10 tasi mukofotlandi.

1997-yil 11-martda qabul qilingan Respublika hukumatining —Sharq taronalari Xalqaro musiqa festivalini o'tkazish to'g'risidagi Qarori musiqa san'atining noyob namunalarini keng targ'ib qilish, rivojlantirishda dasturulamal bo'lib xizmat qildi. 1997-yil 25-avgust - 2-sentabr kunlari Samarqandda bo'lib o'tgan „Sharq taronalari— birinchi Xalqaro festivalida dunyoning 40 dan ortiq mamlakatidan ijrochilar, san'atshunoslar, jamoal arboblari ishtirok etdilar, festivalda

yangragan o'zbek ohanglari, kuy-qo'shiqlari jahon uzra aks-sado berdi. Ozarbayjonlik Simara Imonova oliy mukofot - Gran-priga sazovor bo'ldi. 1-o'rin Munojot Yo'lchiyeva va hindistonlik Shainu Khulanaga nasib etdi. Har ikki yilda Samarqandda —Sharq taronalari Xalqaro festivalini o'tkazish an'anaga aylandi.

Mustaqillik yillarida musiqa san'atining rivoj topishiga 1995-yildan boshlab otkazilayotgan —Ilhom-XXI xalqaro musiqa, —Ofarin respublika estrada festivallari, xalqaro simfonik musiqa, katta ashula, maqom, toy marosimi qoshiqlari festivali har yili 31-avgust va 21-mart kunlari otkazilavotgan Mustaqillik va Navroz kunlariga bagishlangan bayram tantanalari ham ijobiy ta'sir korsatmoqda.

Mamlakatda milliy qo'shiqchilikni rivojlantirish madaniy merosni asrab-avaylash, milliy o'zlikni targ'ib qilish, xalq o'rtasida hamjihatlik tuyg'usini yuksaltirishda muhim ahamiyatga ega. Mamlakatingizda milliy qo'shiqchilikni rivojlantirishning ba'zi yo'llari:

1. Madaniy ta'lim: milliy qo'shiqchilikni maktab va oliy o'quv yurtlarida musiqa o'quv dasturlariga kiritish orqali ta'lim tizimiga kiritish. Bu yosh avlodni an'anaviy qo'shiqlar va uslublar bilan tanishtirishga yordam beradi.

2. An'anaviy qo'shiqlarni saqlash: tadqiqot, yozuvlar va arxivlar orqali an'anaviy qo'shiqlarni hujjatlashtirish va saqlashni rag'batlantirish. Bu esa bu qo'shiqlar yo'qolib ketmasligi va kelajak avlodlarga o'tib ketishini ta'minlaydi.

3. Madaniy festivallar va tadbirlar: milliy qo'shiqchilik an'alarini namoyish etadigan madaniy festivallar va tadbirlarni tashkil qiling. Bu xonandalar va musiqachilarga o'z iste'dodlarini kengroq auditoriya bilan bo'lishishlari uchun platforma yaratadi.

4. Mahalliy san'atkorlarni qo'llab-quvvatlash: Milliy qo'shiqchilikka ixtisoslashgan mahalliy qo'shiqchilarni qo'llab-quvvatlash va e'tirof etish. Buni grantlar, stipendiyalar va ishlash imkoniyatlari orqali amalga oshirish mumkin, bu ularga o'z mahoratini oshirish va ta'sirchan bo'lishga yordam beradi.

5. Hamkorlik va uyg'unlik: milliy qo'shiqlarning innovatsion va zamonaviy talqinlarini yaratish uchun an'anaviy qo'shiqchilar va zamonaviy san'atkorlar o'rtasidagi hamkorlikni rag'batlantirish. Bu kengroq auditoriyani jalb qilishi va milliy qo'shiqchilikni yosh avlodlar uchun yanada dolzarbroq qilishi mumkin.

6. Hamjamiyatni jalb qilish: seminarlar, jamoa xorlari va madaniy almashinuv dasturlarini tashkil qilish orqali milliy qo'shiqchilikni targ'ib qilishda jamoalarni jalb qiling. Bu jamoa a'zolarida g'urur va egalik tuyg'usini kuchaytiradi.

7. Media va raqamli platformalar: Milliy qo'shiqni targ'ib qilish va tarqatish uchun ommaviy axborot vositalari va raqamli platformalardan foydalaning. Bunga an'anaviy qo'shiq ijrolarini translyatsiya qilish, onlayn arxivlar yaratish, ijtimoiy tarmoqlar va striming platformalar orqali milliy qo'shiqchilikni targ'ib qilish kiradi.

8. Madaniy siyosat va moliyalashtirish: milliy qo'shiqchilikni saqlash va targ'ib qilishga ustuvor ahamiyat beradigan madaniyat siyosatini ishlab chiqish. Milliy qo'shiqchilik bilan bog'liq tashabbuslarni, jumladan, tadqiqot, o'quv dasturlari va infratuzilmani rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash uchun mablag' va resurslar ajrating.

Ushbu strategiyalarni amalga oshirish orqali milliy qo'shiqchilik rivojini rag'batlantirish va ulug'lash, uning doimiy hayotiyliigi va mamlakatingiz madaniy landshaftida dolzarbligini ta'minlash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Azizboyev S. "An'anaviy cholg'u ansambli"
2. Z. Egamberdiyeva, Z. Egamberdiyev. « An-Kindiy musiqasi» Sovet O'zbekistoni san'ati 10/1978.
3. Alimbayeva ,M.Axmedov "O'zbek xalq sozandalari" Toshkent
4. A.Fitrat.O'zbek klassik musiqasi va uning tarixi, «Fan» 1993yil.
5. Begmatov S, Qodirov N. "Ansambl sinfi"